

AZƏRBAYCANIN MEŞƏ LANDŞAFTLARININ MÜASİR PROBLEMLƏRİ

Abbasova Leyla Rasim

III kurs bakalavr

Bakı Dövlət Universiteti, Coğrafiya

abbasovaleyla1307@gmail.com

Xülasə. Azərbaycanın öndə gedən təbii sərvətləri sırasında meşə ehtiyatları əhəmiyyətli mövqedə durur. Məqalədə Azərbaycanın meşə landşaftlarının tarixi dövrlər ərzində dəyişməsi, onun statistik baxımdan sahəsində görülmə fərqliliklər və s. kimi məlumatlar araşdırılmışdır. Həmçinin burada bir çox dəyərli alimlərin araşdırmalarına istinad edilərək, gələcəkdə bizi gözləyən “ağ ciyərlərimizin” məhvində dair hansı tədbirləri görə bilərik barəsində də təkliflər irəli sürülmüşdür. Baş verən təbii və antropogen prosesləri göz önündə tutaraq bu tədbirlərin həyata keçirilməsində beynəlxalq əlaqələrin rolundan da söz açılmışdır. Elmi - texniki tərəqqi və həmçinin oduncağa olan tələbatın günü-gündən artması meşə müəssisələrinin qarşısına, meşə ehtiyatlarının qorunması və bərpası kimi öhdəlikləri qoyur. Nəzərə alsaq ki, təbii ətraf mühitin sabit saxlanması və sərvətlərin artırılması yüksək məhsuldar meşələrin sayəsində baş verirdiyinə görə də meşə təsərrüfatının önündə duran əsas məqsəd olaraq, meşə sahələrinin genişləndirilməsi və məhsuldarlığının artırılmasını qeyd edə bilərik.

Açar sözlər: Təbii ehtiyatlar, meşə landşaftları, məhsuldarlığın artırılması, qulluq tədbirləri, kütləvi yanğınlar, ekoloji problemlər, süni meşələr, meşə formasiyaları

Giriş. Meşə, bioloji cəhətdən daimi olaraq qarşılıqlı təsirdə olan su, torpaq, kol, ağac, heyvan və mikro orqanizmlərin vəhdətidir deyə bilərik. Meşələr nəinki Azərbaycanın, həmçinin dünyanın ən qiymətli sərvəti hesab olunur. Dünya üzrə götürsək son statistik məlumatlara əsasən meşələrin ümumi sahəsi 4 milyard hektardır. Meşə ehtiyatlarına görə öndə gedən dövlətlərin sırası bu cürdür:

1	Rusiya Federasiyası	809 milyon hektar
2	Braziliya	478 milyon hektar
3	Kanada	310 milyon hektar
4	ABŞ	303 milyon hektar

Son 200 ili nəzərdən keçirsək görürük ki, meşə ehtiyatlarının sahəsi iki dəfədən çox azalmışdır. 2000-2021-ci illər üçün də meşə, ağac ehtiyatlarının statistik qiymətləndirilməsində görülən fərqlər o qədər də ürək açan deyil [10]. XVIII-XIX əsrlərdə müasir Azərbaycan ərazisinin təxminən 35 faizini meşə landşaftları təşkil edir ki, hazır ki dövrdə bu göstərici 1021 min hektar, yəni 11,8 faizdir. 2010-cu ildə Azərbaycanda 108 hektar ağac örtüyü var idi ki, bu da ərazisinin 13%-dən çoxunu əhatə edir. 2021-ci ildə 85,2 hektar ağac örtüyünü itirdi [11].

Əsas hissə. Azərbaycanın meşə landşaftları əsasən Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub və şimal-şərq yamaclarında və Kiçik Qafqaz sıra dağlarının yamaclarında yayılmışdır. Talış dağlarının yamaclarını da meşə ehtiyatlarına görə zəngin hesab edə bilərik. Azərbaycanın meşə landşaftlarının özünəməxsus meşə formasiyaları vardır. Həmin meşə formasiyaları bunlardır[12]:

- 1.Qarmaqvari şamdan ibarət iynəyarpaqlı meşələr
- 2.Ardıc seyrək meşəlikləri
- 3.Şərq fıstığından ibarət fıstıq meşələri
- 4.Palıd meşə formasiyaları
 - a)Şabalıdyarpaq palıddan ibarət (Talış) meşələr
 - b)Qafqaz palıdından ibarət aşağı dağ qurşağı meşələr
 - c)Şərq palıdından ibarət yuxarı dağ qurşağı meşələr
 - ç)Uzunsaplaq palıddan ibarət düzən meşələr
 - d) Araz palıdından ibarət az məhsuldar meşələr (Palıdın digər (qızılı palıd, qumral, kövrək palıd, boz palıd və s.) növləri ayrıca meşə formasiyası yaratmır və digər növlərin yaratdığı formasiyalarda iştirak edirlər.)
- 5.Vələs meşə formasiyası
- 6.Dəmirağacından ibarət relikt meşə formasiyası
- 7.Ağcaqayın meşə formasiyası
- 8.Məxməri ağcaqayından ibarət meşələr
- 9.Tranttoveter ağcaqayından ibarət seyrək meşələr
- 10.Xurma meşələri
- 11.Qarağac meşələri
- 12.Adi qozdan ibarət meşələr
- 13.Adi şabalıddan ibarət meşələr
- 14.Azad ağacından ibarət meşələr

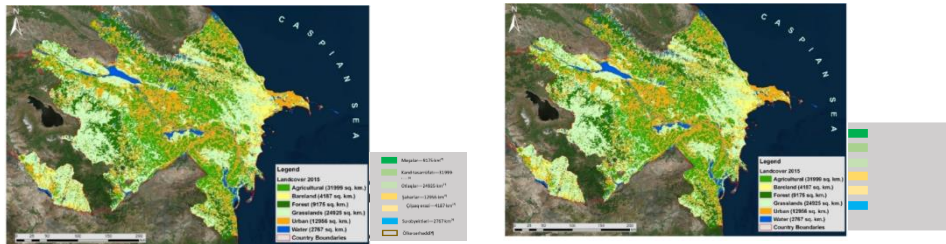
15.İpək akasiyadan ibarət meşələr

16.Yalanqozdan ibarət rütubətli meşələr, Qızılağac meşələri

17.Tozağacı meşələri, Qovaq meşələri

18.Kür-Araz sahilləri boyunca formalaşan Tuqay meşələri.

Meşələrin bərpasında və yetişdirilməsində önə bir sıra problemlər çıxır. Beləki, meşə yetişdirmənin problemini müsbət həll etmək üçün bioekoloji sistem yaradılması tələb olunur. Burada əkiləcək yerlərin mühiti (istilik, su balans, torpağın tipi və mexaniki tərkibi, azot və s.), eyni zamanda iqtisadi vəziyyəti (toxum sərvəti, maşın, işçi qüvvəsi, maya dəyəri və s.) əhatə edilir. Ağac çeşidləri, qarışdırma sxemi, alınacaq ağaclığın quruluşu və optimal sıxlığı da nəzərə alınmalıdır (F.Ə.Əmirov, Məhsuldar meşələrin yetişdirilməsi, s.109). Gələcək meşələrin yaradılması və var olan meşə ehtiyatlarının qorunub saxlanması günümüzün aktual problemlərindən biridir. Bu yöndə həyata keçirilən bir sıra meşə qorutma, yaşıllaşdırma, süni meşələrin salınması və s. kimi tədbirlər görülür və qırılmalarının qarşısı alınmağa çalışılır.

Şəkil 1. 2015-ci il üçün təsnif edilmiş NDVI dərəcələrinin xəritəsi

Qarşı-qarşıya olduğumuz problem gələcək üçün böyük və qarşısı alınmaz problemlərə dəlalət edir. Respublikamızda ayrı-ayrı dağ meşə qurşaqlarında antropogen amillərinin təkanı sayəsində meşə sahələrinin uyğunsuzluq xarakteristikası, məhsuldarlığının yüksəldilməsi tədqiq olunmuşdu. Bu tədqiqatları apararkən müxtəlif qurşaqlara aid olan meşə torpaqlarının ekoloji cəhətdən qiymətləndirilməsinə, münbitliyinin və bonitirovkasına görə meşəmeliroativ komandası ilə aparılmış araşdırmaların nəticələrindən də yararlanılmışdır. Günümüzdə meşə məhsuldarlığının inkişaf olunması meşəçiliyin ən zəruri və çətin keçid dövrünü əhatə edir. Həll yolu isə birbaşa iqtisadi və sosial şəraitlərlə əlaqəlidir.

Sonluq. Meşələrin müxtəlif inkişaf mərhələlərində qarşıya çıxan bir sıra problemlər vardır. Bu problemlərin həlli yolunda obyektiv məsələlər ortaya çıxır. Və bu səbəblərə görə düzünə və bilavasitə meşələrin məhsuldarlığının artırılmasına mənfi təsir olmuşdur. Ümumi olaraq demək lazım gələrsə, bu təsirlər iqtisadi yaxud təsərrüfat xarakteri daşıyır. Bu tip səbəblərin təsiri dünyanın bir çox yerindən olan alimlər tərəfindən, fərqli ölkələr üçün aşkar olunmuşdur. Belə problemlərin təsirini göstərdiyi ərazilərdən biri də respublikamız hesab olunur ki, burada əsas səbəb həddindən artıq intensivlikdə meşə qırılmalarının yüksək çeşidli oduncağın hesabına aparılmasıdır. Digər bir səbəb olaraq əhalinin, sənayenin, yolların inkişafı ilə bir bağlı olan sosial amildir ki, bunun da nəticəsi meşə sahələrinin həddindən artıq qırılmasıdır. Başqa bir səbəb olaraq isə xidməti qırılmanın gecikdirilməsi ilə qulluğun nəticə verməməsinə gətirib çıxardığını deyə bilərik. Dördüncü səbəb qeyd etmək lazım gələrsə, meşə təsərrüfatının inkişafı üzrə tərtib olunmuş keçmiş 10 illik layihələrin əsasında meşə təsərrüfatının təşkilinin köhnəlmiş formasının mövcud olduğudur. Görülən tədbirləri də elə aparmaq lazımdır ki, həm ərazinin coğrafi vəziyyəti, həmçinin də qeyd olunan məsələlər nəzərə alınsın. Bu tədbirlərin bir ərazinin hər kvartalına görə aparılması daha məqsədəuyğun hesab olunur (F.Ə.Əmirov, Məhsuldar meşələrin yetişdirilməsi, s.9). Həmçinin əlavə etmək lazım gələrsə, meşə ehtiyatlarının qorunub saxlanması siyasəti, iqtisadi, beynəlxalq əlaqələrin əhəmiyyəti böyükdür. Gələcəkdə bizi problemlərə qarşı bir mübarizə aparmaq ən effektiv çıxış yoludur. Gələcəkdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan bir sıra işlər vardır ki, onlardan biri də, məhsuldar meşələrin sahəsini artırmaq məqsədi ilə proqramlaşdırılmış meşələrin salınmasıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Dolxanov A., Dadaşova L., Qarayev A. (2012), Azərbaycan meşələrinin davamlı idarə edilməsinin əsasları: bioekoloji tələblər, Bakı – s.232
2. Əliyev C., Əkbərov Z.(2008), Bioloji müxtəliflik, Bakı
3. Əliyev H.Ə., Axundov N.H.(1982), Meşə sərvətdir, Bakı: "Elm" nəşriyyatı – s.56
4. Əliyev H.Ə. (2002), Həyəcan təbili, Bakı: "Elm" nəşriyyatı – s.175
5. Əmirov F.Ə. (1997), Azərbaycan Respublikasının meşələri və meşə təsərrüfatı, Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı - s.188

6. Əmirov F.Ə. (2003), Məhsuldar meşələrin yetişdirilməsi – Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı – 184 s.
7. Əmirov F.Ə. (2001), Meşələrin ekoloji rolu, Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı – s.236
8. Göyçaylı Ş.Y. (2004), Coğrafi ekologiyanın problemləri. Bakı: "Şövqi" nəşriyyat – s.268
9. Hüseynov Ə.M. (1968), Azərbaycanın meşə sərvətləri, Bakı: "Azərnəşr" nəşriyyatı – s.125
10. <https://gfw.global/3tZKCbd>
11. <https://gfw.global/3F356pW>
12. <https://gsaz.az/articles/view/149/Azarbaycan-Respublikasinin-meshalari>

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛЕСНЫХ ЛАНДШАФТОВ АЗЕРБАЙДЖАНА

Лейла Аббасова, Расим

Резюме. Среди ведущих природных богатств Азербайджана важное место занимают лесные ресурсы. В статье изменения лесных ландшафтов Азербайджана в исторические периоды, различия, наблюдаемые в его области со статистической точки зрения и т.д. такая информация была проверена. Также, ссылаясь на исследования многих ценных ученых, были выдвинуты предположения о том, какие меры мы можем предпринять, чтобы разрушить наши «легкие», которые ждут нас в будущем. С учетом происходящих природных и антропогенных процессов обсуждалась также роль международных отношений в реализации этих мероприятий. Научно-технический прогресс, а также ежедневное увеличение потребности в дровах возлагают на лесхозы обязательства по охране и восстановлению лесных ресурсов. Если принять во внимание, что стабильное поддержание природной среды и приумножение богатства происходят благодаря высокопродуктивным лесам, то в качестве основной цели лесного хозяйства можно назвать расширение лесных площадей и повышение продуктивности.

Ключевые слова: Природные ресурсы, лесные ландшафты, повышение продуктивности, ремонтные мероприятия, массовые пожары, экологические проблемы, искусственные леса, лесные образования

CONTEMPORARY PROBLEMS OF FOREST LANDSCAPES IN AZERBAIJAN

Leila Abbasova, Rasim

Summary. Among the leading natural resources of Azerbaijan, forest resources occupy an important position. In the article, the changes in the forest landscapes of Azerbaijan during historical periods, and the differences observed in its field from a statistical point of view, etc. such information was investigated. Also, referring to the research of many valuable scientists, suggestions have been put forward about what measures we can take to destroy our "lungs" that await us in the future. Taking into account the natural and anthropogenic processes taking place, the role of international relations in the implementation of these measures was also discussed. Scientific and technical progress, as well as the day-by-day increase in the demand for firewood, impose obligations on forest enterprises, such as the protection and restoration of forest resources. If we take into account that the stable maintenance of the natural environment and the increase of wealth occur thanks to highly productive forests, we can mention the expansion of forest areas and the increase of productivity as the main goal of forestry.

Keywords: Natural resources, forest landscapes, increasing productivity, maintenance measures, mass fires, environmental problems, artificial forests, forest formations.